

Bergi / hekaýa

Category: Hekaýalar, Kitapcy
написано kitapcy | 23 января, 2025
Bergi / hekaýa BERGI

Geçen çärýek asyrda öñ berk gysyşa we sowet zarbasyна duçar bolan türkmençilik kada-kanunlary, däp-dessurlary täzeden dikeliп, örboýuna galdy. Bu muny kemala gelen milli edebiýatyň erkana ösüşine ser salanymyzda hem aýdyň duýýarys.

Täze türkmen edebiýatynda bize ýat bolan hüý-häsiýetler dälde, öz ruhumyza, Garaşsyzlygyň ruhuna bap gelýän türkmen häsiýeti buýsanç we söýgi bilen beýan edilýär.

Sahypamyzyň şu günki sanynda siz, ussat ýazyjy Gurbandurdy Nazarowyň millilikden, türkmenlikden, onuň mukaddes kada-kanunlaryndan söhbet açýan hekaýalarynyň biri bilen tanyş bolup bilersiňiz.

* * *

– Sähet, aý Sähet! Barmysyň how?

Öye girmän, daşardan gykylyklaýan goňsusy Taňny aganyň sesi Sähedi ukudan oýardy. Örä gidip, yzyna köwlenmedik göleli sygryny gözläp, daňa golaý kellesini ýassyga goýan, Sähediň haly teňdi. Ýadaw göwrä toýun läbige çümen töňne ýaly, ýorgana siňip gitdi. Howp abanan kirpä meňzäp, Sähet kellesini goşa ýassygyň arasynda saldy.

– Sähet! Sähet how!

Turbadan çykýan ýaly ýognas ses ýorganyň içinde hasda ýakımsız eşidildi. «Bäş-üç ýola gygyrylanda hä berilmese gaýdybermeli ahyry. Juda zerur bolmasa oglan-uşaga, aýal-ebtada aýt-da szüzüliber-dä. Sesi dagy nähili-aýt. Yaşy gaýdyşan adamyňka meňzänok. Şindi çaga wagty ejesiniň ýogalanynyň sebäbi düşnükli indi bendäniň. Emma sorap her çyrşalanda ejesi görgüliniň zähresi ýarylandyr. Yüzi-gözem bir yşnakşyz how, üstesine. Şüdüğär kesegin arasynda ýetişen kädi ýaly eplem-büklem-dä. Ejesi gorkman nädip emdiridikä diýäýmeli. Bir günem emdirmezdi weli, gara bagyr-da nätse görgüli çyrlap ýatsa. Ejeň başyna salan oýunlaň azmy. Yeri, o wagt çagadym diýjekdiň, indi segsen ýaşadyň-a. Indikiň artykmaç how!» Sesi galdy weli, gitdi öýdýän.

– Goňsy, aý Sähet, goňsy?

«Habaryny alaýmasaň gidesi ýok-la».

Sähet eli ýasssyklydygyndan bihabar yüzünü-gözünü eňsedip daş çykdy. Göwünli-göwünsiz salam berdi:

- Salaw...
- Waleýkim. Sag-aman ördüňmi, goňşy! -diýip, Taňny öye girmek isleýän ýaly hasasyny gapdaldaky agaç-sekä söýedi.
- «Bu lorro sesiňe üç gün mundan öň amanadyny tabsyranam bir tirsegine daýyanyp, soň ymykly ölerdi». Bu Sähediň kellesine gelen pikir. Arman, ýüregiňdäkini mydama daşyna çykaryp bolanok. Şonuň üçin Sähet pikir ýumagyny soňuna çenli çoşlemän, kiçi dilden bärde mürähet etdi.
- Gel, goňşy, çay...
- Sypaýyçylyk üçin aýdylan sözüň soňy çöpe-çalama urdy.
- Çay meýlim ýok. Tiz dohodyň alyp gaýt. Şu wagt berip durlar – diýip, Taňny aga zerurlygyny duýman, göz üçin göterýän, hasasyny sekä tarkyldatdy-da, gidermen boldy.
- Daň bilenmi? – diýip, Sähet geň galyp sorady. Soňam puşman etdi. Ýeri, bu yzyna dolanaýsa nätjek?! Sähediň pikir edişi ýaly boldy. Bäş-alty ädim äden Taňny aga yzyna öwrüldi.
- Sagat dokuz boldy, how! Kassa sekizde açylýar-a! Yaşuly diýip binobat goýberdiler men-ä. Aý, il-gün gowy, how! Ýogsam, Hudaýa şükür, günortana aýak üzerinde durmalam bolaa ejizlejek däl.
- Çommalyp otur diýmeseler bolýar. Niçiksi çommalaýsam aýagym gurşaýýar. Şu nämedenkän-aý, goňşy? Ýa segseniň oýnumyka!?
- Sähediň: «Segseniň oýny däldir-le, çynydyr» diýesi geldi. Soňam ýene öz-özüne käýindi. «Ýeri azajyk sesiňi çykarmış tagapyl etseň-ä gidýädi. Dur indi irikgä bol-da. Indi bir gepläýme, bolmasa, diliňi dişle weli».
- Taňny aga, barybir gidermen däldi. Gyssanar ýaly öň galyp ýatan işi barmy diýsene.
- Wah, munuň sebäbi özüme aýan-la. Daýzaň irräk dünýäsini täzeledi-dä. Namartlady. Aýny gerek wagty gitdi. Ýogsam, çommalyp oturanyň bilen aýak guruşmaly däl-ä. Pil depemde, galtakly hendege gum çekemde guruşmadyk aýak çommalyp oturmaga ýaranok diýseň kim ynanar. Şu hasanam tekepbirlik edýär diýmesinler diýip göterýän. Aýalsyzyň dyzyna daýanmak aladasý ýok diýdi öýdýän, Ýaradan. Estagpurylla, biz bilen deň bolmawersin, küpürem geplenilýär aýalsyz bolsaň.
- Sähet ýagşydan-ýamandan hä bermedi. Özuniň göwünjeň

diňlenilmeýänini aňan Taňňy aga gaýdarman boldy. Şoh, degişgen adamlar az ýasaýarmışyn diýip, Sähet kimdendir birinden eşiden ýa-da bir ýerde okan pelsepesini ýadyna saldy. Sebäbi şoh adamlar ähli şatlygyny ile paýlap, gussasyny içine salýarmış. Gussa içde toplanyp-toplanyp ömri kertermiš. Aý, her bir aýylan zada ynanybam ýörmeli däl. Şoh adamlar az ýasaýan bolsa Taňňy bir wagt ölüp gitmeli-ä. Ýaňky aýdýanyna sered-ä onuň. Aýalsyzyň dyzyna daýanmak aladasы ýok diýdimi!? Beýle gep nireden kelläne, diliňe geldi diýsene. Heý, segsen ýylyň garyny depgilän adamyň diline aljak sözümi şu. «Bir täret suwy ýylydar ýaly sary diş aýal tapdyraýsa boljak weli...» diýip, goňsusynyň uly märekede telim öwre aýdanyny Sähet öz gulagy bilen az eşitmedi. Özem «Hordam-hopuragam bolsa, galosynyň apgyrdyny basyp ýörenem bolsa bes maňa» diýenem bolýar-a. Aýnaň öňüne baryp, ýüzüni-gözünü, heý bolmanda bir sapar synlan bolsa, bu gezi diline çolamaly däl-ä. Ýüz keşbiniň eşek ürküzmäge golaýdygyny özem gizläp duranok beý diýseňem. Taňňy aganyň ol günki gürrüni ýadyna düşende Sähet özünden biygtyýar ýylgyranyny hem duýmady.

Bazarlap gelýän Taňňy aga ýük maşyndan düşdi-de, öyüne barman, çagalary bilen mellek ýerini agdaryp duran Sähediň ýanyna sowuldy. Gele-gelmäne-de gürrüne başlady.

– Ilde okumış adamlar köp-ow, goňşy. Bazarlap bolup duralga tarap barýardym weli, ýaňky ýük maşyn gabadymda durdy. Dessine gondum şopuryň ýanyna.

– Taňňy aga, salawmaleýkim! – diýip, münenimden şopur iki elini uzadyp görüşdi. Hut göbegimi kesen ýaly, belet maňa ol. Saglyk-amanlyk soraşdyk. Ýüzüne şunça ciňňerilýän weli, teý, tanap bilemok. Diňe dzym däl, huşumam könelişýär öýdýän diýyän içimdenem. Tanamaýanymu bildirmejek bolubam galдыm azara. Sepini açmaly däl-dä, aňrujy ýagdaýyň bolsa. Ýone başardanok. Ýogsam bir görenimi sypdyrman bolmazdy. Ýaş-ýeleňleň bir toparynu kakasyna ýa daýy ugruna çeken damaryndanam çen tutup tanardym. O bir müşgil zadam däl-le, synçy bolsaň. Haýsam bolsa bir kakuwy gabat gelip durandyr. Şopury bolsa tanamadym-aýt. Kädime şunça agram salsaňam bolmady.

- Seni tanamadym – diýdim.
- Tanamarsyňam, ýaşuly. Men bu taýlarynyň çöpi däl. Ýüke geldim, içim gysyp gürrüňleşere höwür bolsun diýip alaýdym – diýdi.
- Sen-ä meni tanadyň onda-da – diýdim.
- Tanamok – diýdi.
- Onda näme «Salawmaleýkim, Taňny aga» diýip, özüň göbegimi kesen ýaly-la. Tanamasaň adymy nireden bilýäň? – diýdim.
- Ýak, ýaşuly ony soramak nämä gerek. Şeýle keşpdäki adamyň ady ýa Taňny bor, ýa-fa Tüñni – diýip, göwni bir ýaly köpeý oglı. Gaýta beterinden beterini tapýar: – Ilki Mürşik aga-da diýjek boldum. Ýöne gaşyňzyň arasy ýaýrawlyrak bolangoň Taňny ýa Tüñni bolaýmaly diýdim -diýýär. Şuńça çay sowjak boldum weli, gyssanýan diýip etmedi. Köpeý oglunda gürrüň-ä köpdür weli, gitdi-dä. Hezil bererdi ýogsam.

Taňny aga ýolda bolan wakadan alan lezzetine hezil edinip, keýpi kök halda Sähediň ýanyndan gaýtdy.

Başga biri Taňny agaň ýerine bolsa öýkelär. Heý bolmandan ilin ýanynda aýtmaz. Goňsusynyň bolsa göhi gelýär. Aý, ýok bu adama düşünmek kyn. Ýa-da adamyň ömrünü uzaldaýan zat häsiýetimikä!? Goňsusynyň yzyndan garap durşuna Sähet ukudan ymykly açylanyny duýdy. Döwlete tabşyran pagtasynyň puluny almak üçin kassa gitmek aladası ýok. Sebäbi ol üç gün mundan öň doly hasaplaşdy. Pul alanyny Taňny aga duýdurmajagam boldy şonda. Ýöne goňsusynyňka sowlasy gelmedi. Munuňam özüne ýetik sebäbi bardy.

Üç-dört aý mundan ozal Taňny aga goňşy etrapdaky keramatly öwlüýäleriň birine zyýaratata gitdi. Zyýaratdan Sähediň ýadyna-oýuna düşmejek gep tapyp geldi.

- Sähet, kakaň dostuna duşaýdym. Sadagasy gitdigim, Ymam Kasym janyň golaýyndaky obada ýaşaýan eken. Zyýaratata barypdyr men ýaly. Uzak gije könäni agtaryp geçdik. Gaýtjal wagtyň şol obaly bolsaň pylanylardan kim bar diýip, kakaň pahyryň adyny tutdy. Ogly bar diýdim. Köp dogaý salam diýdi.
- Salam iberenem, salam getirenem sag bolsun – diýip, Sähet aga ata-baba edähede eýerdi.
- Gün-güzerany nähili? – diýibem sorady. Menem: «Tüweleme,

höwes edäýmeli günü bar. Şu ýylky girdejis-ä bir maşynyň bahasyna ýetjek» diýdim.

Adatça gürrüň gozgamagyň ebeteýini tapman kösenmäni bilmeyän Taňny aga nämedendir dymdy. Kynlyk bilen sözünü dowam etdi.

– Kakaň bergisi bar eken oňa. «Şol yzarlanýanyny bilip Owgana geçende üç gün meniňkide boldy. Işikdäki alaşany alyp gitdi» diýyä çemesi bilen getirin diýip. Kakasynyň German urşuna gidenini, ýesir düşenini, saý-sebäp bilen ýesirlikden gaçyp özüniňkilere gowşanynda, sözüne ynam edilmän basylanyny, türmede oturyp aklanyp gelenini, soň ýene yzarlananyny, ejesinden telim öwre eşideni Sähediň ýadynda. «Zamana gowulaşsa gelerin» diýip hoşlaşyp ýitirim bolanyny-da soň-soňlar gürrüň beripdiler. Sähet kakasy ýat ýurda aşandan dört aý soň dünýä inipdir. Diňe kakasynyň arzuw edişi ýaly, dünýäler düzelensoň, türkmen deňli-derejeli döwletli bolansoň, kakasynyň Owgana geçenini, soň keselläp aradan çykanyny Sähet bilip galdy. Owganystana gidip, kakasynyň garyp mazaryna bir gysym gum atybam geldi. Aşyny-suwaný berdi.

– Indi bir çemesi bilen ýaşulyny razy edip gaýt – diýip, Taňny aga şonda maslahat berip turarman boldy.

– Razy etmeli bolar – diýip, Sähet ynamly geplese-de, dessine dymdy. Özünü ynjalykdan gaçyrýan zadyň nämedigini mälüm etdi.

– Taňny aga şu wagt bazarda alaşa nädenkä?

– On-a biljek däl-aýt men-ä. Dogrusy, şu nähili ata alaşa diýilýär-aýt diýselerem ýüzüm garadyr – diýip, Taňny aga müýnli ýaly başyny aşak saldy. Onuň häzirki keşbi ogurlykda tutulan çaganyňkydan enaýy däldi. Soňra ýaşuly burnuna salyp hümürdedi: «A-how, türkmeniň gazygyndaky aty tazykdyryp goýberenine ýoňsuz wagt geçdi. O döwürde ekilen tallar çanak ýasalyp gutardy ahyry.

– Men düýän bahasy ýalymy ýa-da göleli sygryňky ýalymy diýip soran bolşum – diýip, Sähedem oňaýsyz sorag berendirin öydüp, naýynjar keşbe girdi.

– Pylan diýsem ýalňış bolar. Ýone oglan wagtym «Ýüzden ýüwrük çykar, müñden alaşa» diýyänleri-hä ýadymda. Diýmek, alaşa gaty bir gadyrsız mal-a bolmaly däl – diýip, Taňny aga ýene-de dymdy. Sähedem şondan soň geplemedi. Taňny aga tutup gaýtdy.

Şol günden soñ alaşaly gürrüñ Sähede ynjalyk bermedi. Ölçerdi-dökdi, dökdi-ölçerdi, janyna rahat, kalbyna kanagat tapmady. Ertesi Tañny aga ýene alaşaly gürrüni ýatlatdy.

– 0 ýaşuly men bilen deñ-duş. Yaşı uly bolmasa kiçi däl. Garry adamam näme bişen gawun ýaly bir zat-da. Dikgirdäp ýörenimize osma biziñ. Haçan tänsek tänäýmeli. Bir aýagymyz görde biziñ. Birden razy etmäge ýetişmän durmaly.

Sähet neden bir aýagy gördäki adama alaşa ne derkar diýipdi. Hernä, dilini dişläp ýetişdi. Pullandygy bu işoñ ugruna çykjakdygyny aýtdy.

Şeýle oý-pikirlere kösseklenen Sähet goňsusunu ugradansoñam, esli wagt äm-säm bolup durdy. Içini geplettdi. Bu sapar algý-bergiñ gürrüñini gozgamady weli, sebäbi bolaýmaly munuñ. Pul alanymy bilyärmikä ýa garry köpek. Hany, indi näme gürrüñ tapýarka diýip gelen bolmagy-da mümkün.

Sähet el-ýüzünü ýuwup törki jaýlara aýlanyp çykdy. Jaýda özünden özge janly-jemende galmandyr. Aýaly işe, çagalary mekdebe giden bolmaly. Ol çay içdi, garbandy. Tördäki sandygy açyp, üç gün mundan öñ öye getiren puluny eline alyp agramyny ölçeyän daly saldarladı. Ilki üçden birini aldy. Soñ ýarysyny aldy. Daşary çykansoñ, yzyna dolanyp galan pullary-da alyp ählisimi bir düwünçege düwüp goltugyna saldy. Goňşularyna tarap ýoneldi. Tañny aga öýünde eken.

– Tañny aga, kyn görmeseñ şo ýaşulyň ýanyna baryp gaýdaly. Yoldaş bol maña. Garry adam bolsa ertirki gün hasaplaşanymy-hasaplaşmanymy unudaýmasyn – diýip Sähet niyetini mälim etdi.

– Be-ýeý, Sähet jan, eýýäm kassa-da ýetip gaýdaýdyňmy? – diýip, Tañny aga geýnip durşuna gepledı: – Beýle sogap işiñ kyn görülmesi bolmaz.

Iki goňsy öylänara barmaly ýerine ýetdi. Mazaly, ýaşuly öýünde eken.

Ak guş ýaly pákize ýaşula Sähediň syny oturdy. Onuñ kaşaň sünnälenip salnan jaýy bolsa sussuny basdy. Dessine çay, nahar getirildi.

– Ine, şol diýyän ýigidim bolmaly şu – diýip, Tañny aga saçak ýygnalyp, töwir galdyrylandan soñ Sähedi tanyşdyrdy.

– Heýlemi, başdan aýtsaň bolmadymy. Hany, oglum, täzeden

görüşeli -diýip, ýaşuly iki eline daýanyň ör turdy. Görüşmek üçin iki elini uzadan Sähedi bagryna basdy. Wagty bilen goýbermedi. Asyl, ol gözüniň owasynyň ýaşdan dolanyny gizlemek islän eken.

– Oglum-gyzym ýok diýensoň sorag-iidegem etjek bolmadym. Şol wagt gelnim toýly diýen bolsa bolaýjak eken. Aý, bular ýaly gidişim-gidiş bolar öýdenem däldir. Kakaňy ýola ataranymdan iki gün soñ ýaşyl papaklylar, gara äýneklier öýüme dökülip, meni alyp gitdiler. Üç günlär boýun almadyň. Şol üç günde ýekeje minut kellämi ýere goýdurmadylar. Asyl, adamy uklatman saňsar edäýýän ekenler. Aç-suwsuzlygam-a ýaman zat weli, ukusyzlyk şondanam betermikä diýdim men-ä şonda. Aý, adamy itçe-de görenok ekenler ellerine düşseň. On ýyly boýnuma doñdurduylar. Soňam maşgala ýagdaýyny, gün-güzerany ýola salaýyn diýip, aý-günün nähili geçenini-de duýmandyrıys. Gözümiň açyklygynda büý-ä bolaýdy. Kakaň pahyram: «Bergili men» diýip birahatdyr. Razy edeli bendäni. Indi bir rahat ýatsyn – diýip, ýaşuly dymdy. Taňny aga Sähediň yüzüne seretdi. Sähet düşündi. Goltugyndaky düwünçegi lokgalygy bilen ýaşulynyň öñünde goýdy. Ýaşuly düwünçegi eline aldy-da, Sähede tarap süýşürdi.

– Agam, häzirlıkce barym şol. Şony bir alyň. Galanynam aşagyndan çykaryn. Men bergili siz algylı – diýip, ýaşuly az görýändir öýden Sähet howul-hara diline gelen sözi suňsurdy.

– Maňa pul gerek däl – diýende ýaşulynyň sesi ysgynszыz çykdy.

– Agam, men alaşany nirden tapjagymam bilemok. Özüňiz tapyň-da bahasyny aýdyň. Şol düwünçekde meniň bir ýylky gazanjym ýatyr. Yetmese getirerin. Başga birinden karz-kowal alaryn weli, sizi nadyl etmen – diýip, Sähet janykdy.

Ýaşuly myssa ýylgyrdy.

– Maňa ynanmadık bolýaňyz-ow – diýip, Sähet ýuwdundy. Ak guşa deňäp oturan adam kem-kemden garalyp, gara garga dönüp ugrady. «Gelmesem gowy boljak eken. Bary Taňny agadan. Getirdiň taň etdiň, töwella-tagsyr bir eden bol-a».

– Maňa pulam gerek däl, alaşa-da. Yöne algı-bergili bolmagyň, ony üzmegiň öz kada-kanuny bar. Birinden alty aýdan bereýin diýip karz pul alsaň, alty aýda-da berip bilmeseň, gelmeli-de

ötünç soramaly. Indiki berjek möhletiňi bellemeli. Bolmasa, lebziňi ýuwutdygyň bolýar. Men kakaňa beren alaşam üçin algymy bir wagt geçdim. Ýöne geçdim diýeniň bilen şol algy-bergi halallananok eken. Muňa algylly tarapam, bergili tarapam gatnaşyp razylaşmaly eken. Ine, indi kakaň pahyr rahat ýatyp biler. Men-ä razy, senem razy bol – diýip, ýaşuly Sähediň hiç wagt ýadyna-oýuna getirmedik göçümini etdi oturyberdi.

– Sakgaldaş, türkmençiligi bizem az-owlak bilýäs. Hany, indi senem halallyk üçin şol puldan al – diýip, Taňny aga şu ýerde gürrüňe goşuldy.

Ýaşuly howlukman düwünçegi çözdi. Ýüz-ýüzden rejelenen pullaryň iň maýdasynyň daňysyny ýyrtyp, birini aldy-da, düwünçegi ozalkysy ýaly daňyp Sähede tarap uzatdy.

Gurbandurdy NAZAROW. Hekaýalar